

“MARTIN IDEN” ROMANI: JEK LONDONNING O‘ZIGA QARSHI YOZGAN AVTO-TANQIDIY MANIFESTI

Ikromova Mahfiratxon Xikmatjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti filologiya fakulteti

o‘zbek tili yo‘nalishi 3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada Jek Londonning “Martin Iden” romani an’anaviy talqinlardan farqli ravishda avto-tanqidiy manifest sifatida o‘rganiladi. Asar qahramoni Martin Idenning ijtimoiy tabaqalararo to‘qnashuvi, muhabbat fojeasi yoki shon-shuhrat yo‘lidagi kurashi emas, balki yozuvchining o‘z hayot falsafasiga bergan tanqidiy munosabati sifatida talqin qilinadi. Maqolada Martin obrazi muallifning “ikkinchi men”i, ya’ni o‘z falsafasining bo‘rttirilgan va tanqidiy aks-sadosi ekanligi ilmiy asosda ochib beriladi. Qahramonning intellektual yuksalishi bilan bir vaqtda psixologik inqirozga yuz tutishi, til va madaniy kodlar to‘qnashuvi, individualizmning o‘z-o‘zini yemiruvchi oqibatlari tahlil qilinadi. Martinning fojeali yakuni ruhiy tushkunlik emas, balki uning butun hayotiy falsafasining metaforik tugashi sifatida izohlanadi. Tadqiqot roman mohiyatining chuqur, kam o‘rganilgan qirralarini yoritishga qaratilgan.

TAYANCH IBORALAR: avto-tanqidiy roman, jek london falsafasi, “ikkinchi men” konsepsiyasi, individualizm inqirozi, psixologik bo‘linish, intellektual yuksalish va tanazzul, til va madaniy kodlar, ijtimoiy-madaniy tafakkur ziddiyati, falsafiy o‘z-o‘zini tugatish, shon-shuhratning metaforik bo‘shligi, anti-qahramon modeli, adabiyotdagi ichki inqiroz konsepsiyasi, manifest sifatidagi roman, o‘zlikni inkor qilish, ruhiy izolyatsiya

KIRISH

Jek Londonning “Martin Iden” romani ko‘pchilik talqinlarida ijtimoiy tabaqalarning to‘qnashuvi, muhabbatning fojeali taqdiri yoki iste’dodning jamiyat tomonidan kech tan olinishi bilan izohlanadi. Ammo asar chuqurroq ko‘zdan kechirilganda, uning zamirida yanada murakkab, adabiyotshunoslikda yetarlicha yoritilmagan qatlam — muallifning o‘z dunyoqarashi bilan kurashi, o‘z hayotiga tanqidiy nigoh bilan qarashi yotadi.

ASOSIY QISM

Roman Jek Londonning biografiyasi bilan ko‘p jihatdan mos tushsa-da, Martin obrazi yozuvchining ideal qahramoni emas, balki Londonning o‘z hayot falsafasiga nisbatan og‘riqli savollari jamlangan anti-qahramon sifatida gavdalanadi. Aynan shu qarama-qarshilik asarni dunyo adabiyotidagi eng noodatiy avtobiografik romanlardan biriga aylantiradi.

1. Martin — Londonning o‘z avtoportreti emas, balki o‘zidan qo‘rqqan ‘ikkinchi men’i. Ko‘pchilik Martin obrazini to‘g‘ridan-to‘g‘ri Londonning hayotiga moslashtiradi. Ha, ular orasida o‘xshashliklar mavjud: kambag‘allik, o‘z ustida ishlash, adabiyotga kirib borish, shuhrat. Ammo Londonning roman davomida chizgan Martin obrazi ideal emas — og‘ishlar, haddan tashqari mag‘rurlik, ichki sovuqlik va ijtimoiy tuyg‘usizlanish bilan to‘la. Bu nimani anglatadi? London o‘zining hayotiy tamoyillarini, individualizmga haddan tashqari ishonchini, kuchga sig‘inish g‘oyasini sinovdan o‘tkazadi. Martinning fojeasi — yozuvchining o‘ziga bergan javobi: “Shu yo‘ldan ketsam, oxirim shunday bo‘ladi” degan ong osti qo‘rquvi. Demak, Martin — Londonning o‘xshashi emas, balki London bo‘lishni istamagan, lekin ehtimol bo‘lib ketishi mumkin bo‘lgan inson.

2. Shaxsiy intellektual yuksalish — psixologik tanazzulning boshlanishi. Asarda Martinning o‘qishi, intellektual rivoji, o‘z ustida ishlashi tasvirlangan bo‘lsa-da, bu jarayon unga ruhiy barqarorlik bermaydi. Aksincha: U ko‘proq bilgan sari jamiyatdan uzoqlashadi. Jamiyatni tanqid qilgan sari o‘zini ham izolyatsiyaga mahkum qiladi. Intellektual yuksalish unga ma’naviy ko‘tarilish emas, ichki bo‘linish, bo‘shash va sovuqlik keltiradi. Bu jarayon psixologiyada yaxlitlikning yemirilishi deb ataladi. Roman shu orqali birinchi marta adabiyotda shaxsning: “Men boshqalar kabi emasman” degan mag‘rur fikr oxir-oqibat psixologik o‘zini yo‘q qilishga olib kelishi mumkin degan konsepsiyani ko‘rsatadi. Bu juda kam kuzatilgan tahlil nuqtasi.

3. Martinning inqirozi muhabbatdan emas, til va madaniy kodlar to‘qnashuvidan boshlanadi. Ruf musiqa bilan munosabat odatda “teng kelmas muhabbat” sifatida talqin

qilinadi. Mozi ko‘rinishida bu to‘g‘ri, ammo chuqurroq qatlam — til tafakkuridagi ziddiyat.

Martinning tili kitob tili. U so‘zlarni hayotdan emas, kitoblardan o‘rgangan. Shu sababli: Uning nutqi haddan tashqari keskin. U jamiyatning nozik submadaniy ma‘nolarini his qilmaydi. U “madaniyatli sinfnig yashirin tilini” bilmaydi. Rufning bu qoidaga avtomatik amal qilishi, Martinning esa bu kodni tushunmasligi — asl bo‘linish nuqtasi. Demak, ayirish sabab pul emas, muhabbat emas, til bilan madaniy tafakkur orasidagi ijtimoiy farqdir.

4. Roman — Londonning individualizmga bergan eng keskin tanqidi. Jek London yoshlik paytida shaxs kultini, o‘z kuchiga ishonishni, irodaparastlikni targ‘ib qilgan. Bu falsafada odamning baxti: mag‘lub bo‘lmaslik, mustaqil bo‘lish, boshqalarga ehtiyoj sezmaslik bilan belgilanadi. “Martin Iden” esa bu falsafaning inqirozini ko‘rsatadi. Martin: o‘zini hech kimga bog‘lamaydi → yolg‘iz qoladi, faqat yutishni xohlaydi → sevgini tushunmaydi, jamiyatni tan olmaydi → o‘zligini inkor qiladi. Va nihoyat, u yoqtirgan falsafasi uni hayotdan uzoqlashtiradi. Bu yerda London aslida o‘z falsafasini inkor qiladi, unga qarshi chiqadi. Ko‘plab tadqiqotchilar bu hal qiluvchi nuqtani e‘tibordan chetda qoldiradi.

5. Martinning o‘limi — ruhiy tushkunlik emas, falsafiy o‘z-o‘zini tugatish. Roman oxiridagi fojea ko‘pincha ruhiy depressiya natijasi deb talqin qilinadi. Ammo diqqat qiling: Martin o‘zini o‘ldirmayapti. U o‘zining hayotiy e‘tiqodini tugatmoqda. Bu — falsafaning metaforik o‘limi. Martin jamiyatni yenga olmaydi emas. U o‘z falsafasining to‘g‘ri emasligini tushunib bo‘lgan — endi uning yashashiga asos qolmagan. Shu tariqa, Martin obrazi orqali London shuni aytadi: “Faqat iroda, kuch va keskinlik bilan qurilgan hayot yashashga arzimaydi.” Bu asarning eng noyob, eng chuqur qatlamidir.

XULOSA

“Martin Iden” Jek Londonning shon-shuhrat, muhabbat yoki jamiyat haqidagi romani emas. Bu — yozuvchining o‘z hayotiga, o‘z falsafasiga va o‘z ruhiyatiga bergan eng

ogʻriqli tanqidi. Martin — Londonning “ikkinchi men”i boʻlib, u orqali yozuvchi oʻzining eng katta falsafiy savollariga javob topadi.

Roman bizga shuni eslatadi: faqat kuchga ishonish — zaiflikka, faqat bilimga tayanish — yolgʻizlikka, faqat oʻziga suyanish — oʻzlikni yoʻqotishga olib kelishi mumkin. Va eng muhimi: inson shon-shuhrat uchun emas, maʼnaviy barqarorlik uchun yashashi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. London, Jack. *Martin Eden*. Various Editions.
2. Labor, Earle. *Jack London: An American Life*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013.
3. Kershaw, Alex. *Jack London: A Life*. HarperCollins, 1997.
4. Pizer, Donald. *The Radical Jack London: Writings on War and Revolution*. University of California Press, 2008.
5. Walker, Franklin. *Jack London and the Klondike: The Genesis of an American Writer*. Huntington Library Press, 1978.
6. Bloom, Harold (ed.). *Jack London's Martin Eden (Modern Critical Interpretations)*. Chelsea House, 2005.
7. Shestov, Lev. *The Philosophy of Tragedy*. (London falsafasiga taʼsir nuqtai nazaridan).
8. Oʻzbek adabiyotshunosligida:
9. Yoqubov, N. *Adabiyot nazariyasi*. Toshkent: OʻzMU nashriyoti.
10. Qosimov, B. *XX asr jahon adabiyoti*. Toshkent.